

DAŽI KULTŪRAS DZĪVES ASPEKTI VĀCU OKUPĀCIJAS PERIODĀ 1941.–1945. GADĀ: SPORTS*

Edvīns Evarts

Dr. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, pētnieks.
Zinātniskās intereses: ikdienas dzīve Latvijā Otrā pasaules kara laikā.

Nacistiskās Vācijas okupācijas periodā Latvijā okupācijas vara stingri kontrolēja gan ekonomiskās, gan kultūras dzīves norises. Viens no aspektiem, kuru okupācijas vara ne tikai neaizliedza, bet pat zināmā mērā atbalstīja, bija sports. Sākumā tā galvenā funkcija bija izklaidējoša, bet jau 1941. gada beigās okupācijas vara, paredzot ilgstošāku karadarbību Austrumu frontē, sāka organizēt sporta biedrības, kam būtu jāveido sporta dzīve. Jaunatnes iesaistīšana sporta dzīvē bija vairāk nacionālsociālisma ideoloģijas noteikta. Latvijā tikai no 20. gs. 30. gadu otrās puses sporta dzīvi pakāpeniski sāka organizēt valstiski, piešķirot tai finansējumu. No 1941. gada jūlija sporta dzīve atsākās tikai tur, kur bija pietiekami daudz entuziastu, kas to spētu noorganizēt, neskatoties uz visām kara laika grūtībām.

Atslēgas vārdi: Otrais pasaules karš, Latvija, kultūras dzīve, sports.

Otrais pasaules karš radikāli mainīja Latvijas iedzīvotāju ikdienu – mainījās visas dzīves jomas, ieskaitot kultūras dzīvi. Kultūras dzīve Otrā pasaules kara laikā ir bijusi pētnieku uzmanības lokā kopš pagājušā gadsimta 90. gadu beigām. Par atsevišķiem tās aspektiem ir rakstījuši vairāki pētnieki, piemēram, Jānis Kalnačs par tēlotājmākslas dzīvi nacistiskās Vācijas okupācijas periodā,¹ savukārt Arnolds Klotiņš par mūzikas dzīvi šajā periodā.² Tomēr daudzi kultūras dzīves aspekti joprojām nav līdz galam izpētīti. Viens no tādiem ir sporta dzīve nacistiskās Vācijas okupācijas periodā.

* LETONIKA Raksts izstrādāts Valsts pētījumu programmas Letonika ietvaros un balstīts uz Letonikas 6. kongresā (2015) nolasīto ziņojumu.

Par sporta dzīves notikumiem Latvijā Otrā pasaules kara laikā mēs varam uzzināt no Viļa Čikas un Gunāra Gubiņa darba “Latvijas sporta vēsture 1918–1944”.³ Šis pētījums dod vispārēju priekšstatu par sporta dzīves norisēm, tomēr specifikas dēļ neļauj ielūkoties dziļāk sporta dzīves aizkulisēs Otrā pasaules kara laikā. Pieminama ir autoru kolektīva sarakstītā Latvijas sporta vēsture, kas gan ir apkopojošas dabas darbs.⁴ Atsevišķi autori ir pievērsušies kādam konkrētam sporta veidam, kā to ir darījis Ainis Ulmanis, pētot Latvijas futbola un hokeja vēsturi pamatā 20. gadsimta ietvaros.⁵ Tieši pēdējos gados pētnieki ir pievērsuši lielu uzmanību sporta dzīves notikumiem, piemēram, sporta statistiķis un vieglatlēts Andris Staģis⁶ un vēsturniece Ilze Jākabsone.⁷

Sports ir svarīga ikdienas dzīves sastāvdaļa, kas ir maz pētīta tēma Latvijas historiogrāfijā. Tāpēc, pētot ikdienas dzīves norises Latvijas teritorijā Otrā pasaules kara laikā, būtiska ir arī šī aspekta pētniecība. Raksta mērķis ir izprast sporta dzīves īpatnības Otrā pasaules kara laikā un sporta nozīmi sabiedriskajā dzīvē.

Pirms Otrā pasaules kara nacistiskajā Vācijā sports bija pakļauts rasu ideoloģijai un kalpoja kā politiska demonstrācija. Sporta dzīvei bija veltīta liela uzmanība, sevišķi 1936. gada Olimpiskajām spēlēm Berlīnē. Tomēr pēc kara sākšanās sports zaudēja savu īpašo nozīmi. Gan pirms, gan kara laikā sports nacistiskajā Vācijā bija cieši saistīts ar militarismu un to pasludināja par “fizisko, psiholoģisko un garīgo veselību saglabājošu faktoru kara laikā, [...] kā obligātu nosacījumu jaunatnes audzināšanā, veidojot aizstāvēšanās spēku un gribu”.⁸ Vēlākais, no 1943. gada marta, pēc lieliem dzīvā spēka zaudējumiem frontēs, sporta dzīve Vācijā bija faktiski apstājusies. Sporta sacensības lielākoties notika netālu no frontes līnijas un bija domātas karavīru izklaidei.

Latvijā 1941. gada vasarā sports vācu okupantu skatījumā uz vispārējo notikumu fona bija mazsvarīgs faktors, kam okupācijas sākumā bija atvēlēta vien brīvā laika kavēkļa loma, līdz ar to notikumiem sporta dzīvē nacistu funkcionāri veltījuši minimālu uzmanību. Izņēmums ir vien tajos gadījumos, kad sporta dzīvi okupācijas vara centās izmantot jaunatnes organizēšanas un propagandas nolūkos. Propagandistiskā “audzināšana” bija paredzēta galvenokārt jaunatnes organizācijās. Vēlākais, no 1943. gada

sporta biedrībās varēja iestāties tikai tie jaunieši, kas bija kādas jaunatnes organizācijas biedri.⁹ Kopumā sporta dzīvē līdz 1944. gada maijam bija iekļāvušies ap pieciem tūkstošiem jauniešu.

Sporta dzīve neieguva nacistu lielāku ievēribu arī turpmākajos okupācijas gados, jo mainīgā situācija kara gaitā neļāva tai pilnvērtīgi attīstīties. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā nav saglabājušies daudz materiālu par šo kultūras dzīves jomu. Turklāt daudzus dokumentus vācieši kara beigās iznīcināja vai arī tie pazuda. Šie ir galvenie iemesli, kāpēc ievērojama loma sporta dzīves pētniecībā ir okupācijas laika periodikai. Kara laika publikācijas ļauj rekonstruēt sporta dzīves norises ja ne pilnībā, tad vismaz visus svarīgākos notikumus, ko labāk palīdz izprast retās publicētās laikabiedru atmiņas, kas vismaz daļēji skar arī sporta notikumus.¹⁰ Atsevišķu sportistu atmiņas glabājas arī Latvijas Sporta muzejā un Okupācijas muzejā.

Neatkarīgās Latvijas laikā lielākajai daļai aktīvo sportistu šī nodarbe bija tikai hobijs, un tādā statusā sports palika arī kara laikā. Sporta dzīve ievērojamas pārmaiņas sāka piedzīvot jau 1939. gadā. Šī gada beigās Latvijā bija 167 Latvijas sporta biedrības.¹¹ Aptuveni 25–30 sporta biedrības likvidējās līdz ar Latvijas vāciešu aizceļošanu.¹² Padomju okupācijas periodā sporta dzīve tika pielāgota Padomju Savienības standartiem. Turklāt izmaiņas politikā un starptautiskajā arēnā neļāva šim dzīves aspektam pievērst pietiekami lielu uzmanību, kā rezultātā sporta dzīve turpināja būtiski sašaurināties. Tam iemesls bija arī 1941. gada 14. jūnija izsūtīšanas, kas skāra arī sportistus.

Situācija neuzlabojās arī pēc nacistiskās Vācijas iebrukuma. Taisni otrādi – sporta dzīve 1941. gada otrajā pusē piedzīvoja vēl vienu būtisku zaudējumu, jo tika represēti un fiziski iznīcināti ebreju tautības sportisti. Faktiski sporta dzīve 1941. gada vidū tikpat kā apstājās, jo vietējie iedzīvotāji, saprotams, pirmām kārtām domāja par savu drošību un izdzīvošanu. Cilvēkus vispirms interesēja nodrošināt ģimeni ar produktiem, kuru brīvajā tirgū kļuva arvien mazāk, līdz 1941. gada septembrī tika ieviestas pārtikas kartītes. Sākot ar septembri, Latvijas teritorijā tika ieviesta vācu Civilpārvalde, kura sāka organizēt Latvijas iedzīvotāju civilo dzīvi.

Jaunās okupācijas varas uzmanības centrā bija nodrošināt vācu karaspēka jeb vērmahta un Vācijas apgādi, un vietējo iedzīvotāju

vajadzības tai bija vien sekundāras. Vietējie iedzīvotāji pirmām kārtām tika uztverti kā cilvēku resurss, kas jāizmanto Vācijas kara mērķu sasniegšanā. Vēl 1941. gada septembrī vācu iestādes bija nodarbinātas ar pārvaldes sistēmas veidošanu, un sporta dzīve praksē sākās “no apakšas” zināmā mērā pašdarbības rezultātā. Izveidojās “Latviešu sporta organizācija”, kuras galvenais mērķis bija atjaunot sporta dzīvi, organizējot sacīkstes un treniņus. Līdz gada beigām šī organizācija bija sarīkojusi simts dažādas sacīkstes.¹³

Šādu darbošanos vācu iestādes, ja arī īpaši neatbalstīja, tad vismaz neaizliedza, saskatot tajā iespēju nodarbināt iedzīvotājus brīvajā laikā. Jau no 1941. gada augusta ar vācu ierēdņu atļauju¹⁴ tika sarīkotas vairākas lokālas sacīkstes, vispirms jau futbola spēles starp vācu karavīriem un vietējiem iedzīvotājiem. Vietējo iedzīvotāju komandas pamatā rekrutējās no bijušo sporta organizāciju dalībniekiem un studentiem. Vācu karavīriem sacensības nozīmēja vien patīkamas pārmaiņas kara laikā, savukārt vietējiem iedzīvotājiem tā bija vēl viena iespēja tuvāk iepazīt jaunās varas pārstāvjus. Izklaides nolūkos tika organizētas sacensības arī citos sporta veidos, kā airēšanas sacensības Daugavā, boksa turnīri u.c., kas pie-
saistīja plašāku publiku.

SPORTA DARBA ORGANIZĀCIJA

Karadabībai ieilgstot, okupācijas vara sāka interesēties arī par sporta jomas sakārtošanu. Militarizācijas apstākļos nacistiskā Vācija sportu uzskatīja par nākamo karavīru treniņa metodi.¹⁵ Okupētajos austrumu apgabalos sportu vācu ierēdņi uzlūkoja par vienu no veidiem, ar kuru sev vēlamā virzienā ietekmēt jaunatni. Lai popularizētu sportu un veselīgu dzīvesveidu, 1941. gada 19. oktobrī atsāka iznākt arī avīze “Sporta Pasaule”, kurai papīra trūkuma apstākļos tika izdalīta pat īpaša kvota.¹⁶ Novembrī augstākie vācu ierēdņi vienojās, ka Latvijas teritorijā netiks veidota aptveroša profesionālā sporta asociācija.¹⁷

Sporta dzīves organizēšana 1941. gada decembrī tika uzticēta Latvijas ģenerālapgabala Zemes pašpārvaldes Iekšlietu ģenerāldirekcijai, tika izveidota Fiziskās kultūras un sporta pārvalde, kas darbu uzsāka 1942. gada janvārī. Par pārvaldes priekšnieku tika iecelts

notārs Roberts Plūme, kurš pirms kara bija sporta biedrības “Universitātes Sports” vadītājs. R. Plūme¹⁸ 20. gados bija aktīvs sportists, kurš, tāpat kā lielākā daļa Latvijas sportistu, nodarbojās ar vairākiem sporta veidiem, piemēram, 1921. gadā bija kļuvis par vidējā svara meistaru boksa un 1926. gadā guvis uzvaru velobraukšanā.

Starptaru periodā līdz 30. gadu otrajai pusei sports nebija valstiski atbalstīta joma un tikai retajam sportistam izdevās sameklēt finansējumu sava sapņa piepildījumam – dalībai Olimpiskajās spēlēs. Faktiski jebkura dalība sporta dzīvē bija atkarīga galvenokārt no sportista ienākumu līmeņa, jo nodarboties profesionāli ar sportu liedza, piemēram, 1934. gadā apstiprinātie Latvijas Sporta organizāciju apvienības vispārējie noteikumi. Vēl 30. gados sportam bija tautas izklaidētāja loma, un nodarbošanās ar to vairāk bija sabiedrības turīgākās daļas dzīvesveids.

Fiziskās kultūras un sporta pārvaldi 1942. gada 14. martā pārdēvēja par Fiziskās kultūras un sporta apvienību.¹⁹ Apvienības uzdevumos ietilpa veidot sporta biedrības, apzināt aktīvos sportistus un organizēt Latvijas ģenerālapgabala teritorijā normu izpildes pārbaudes, lai varētu rīkot Latvijas mēroga sporta sacensības. Norādījums, ka pilsētās jāveido sporta biedrības, tika publicēts gan centrālajā avīzē “Tēvija”, gan vietējos laikrakstos.

Sporta dzīve praksē atjaunoties bija sākusi jau 1941. gada augusta beigās, kad uz vietām esošie entuziasti pakāpeniski, ar vācu varas iestāžu akceptu, sāka atjaunot pirmskara laika sporta biedrības. Pirmā atjaunojās Tukuma Sporta biedrība 1941. gada 19. augustā,²⁰ pēc tam Jēkabpils Sporta biedrība un sporta biedrība Jelgavā (Jelgavā sākumā bija “Tēvijas Sargs”, vēlāk – “Jelgavas Sporta biedrība”).²¹ Biedrības darbību atsāka vēl brīvajās telpās, jo daļu telpu bija aizņēmis vērmahts. Diemžēl bija arī nepatīkami gadījumi, kas nav savienojami ar sportiskumu. Piemēram, Tukumā vingrotavu ierīkoja sinagogas ēkā.²²

Pirmās sporta biedrības noorganizēja lielākajās pilsētās. Viena no pirmajām oficiāli darbību Rīgā bija sākusi biedrība “Daugavieši” (agrāk “Jaunatnes kristīgā apvienība”), kuras rindās bija ap tūkstoš dalībnieku.²³ Pakāpeniski atjaunoja arī pārējās sporta biedrības, kā “Universitātes Sports”, “Marss”, “1. Rīgas atlētu klubs”, “Rīgas Sporta klubs”, “Stars”, “Jelgavas vingrošanas un sporta bied-

rība”, Liepājas “Olimpija” u.c. Vispirms atjaunojās pirms kara pastāvējušās biedrības, kas lielākoties saglabāja iepriekšējo nosaukumu. Dažas biedrības tomēr pieņēma jaunus nosaukumus, kā tas bija “Daugaviešu” gadījumā, bet “Latvijas Arodorganizāciju Sports” pārdēvējās par “Ausekli”. Savukārt “Rīgas Sporta klubs” līdz 1940. gadam bija “Armijas sporta klubs” (ASK).

Biedrību vadību pārņēma bijušie priekšnieki. Līdz 1942. gada nogalei Latvijas teritorijā bija jau 72 biedrības ar aptuveni 10 000 biedru,²⁴ bet līdz 1944. gadam bija izveidojušās 74 biedrības ar 7000 aktīviem sportistiem un apmēram 10 000 pasīviem biedriem.²⁵ Ārpus pilsētām, pagastos, kur sportistu un interesentu skaits bija neliels, organizēja t.s. sporta kopas. To bija 130. Sporta biedrības lielākoties veidojās uz brīvas iniciatīvas pamata. Piemēram, Valmierā sporta biedrību veidoja soļotājs Jānis Daliņš, Dun-gadā – daudzpusīgs sportists un farmaceits Imants Sinka.²⁶

Sporta biedrībām, sākot ar 1942. gada aprīli, nācās pārreģistrēt statūtus, ievērojot okupācijas varas prasības. Statūtu apstiprināšana ieilga, tā sākās vien 1942. gada vidū, bet Rīgas 21 lielākās sporta biedrības statūti tika apstiprināti tikai 1942. gada oktobrī.²⁷ 1942. gada pavasarī tika pieņemts arī lēmums, ka visiem sportistiem jāiesaistās kādā sporta biedrībā, lai varētu piedalīties sacensībās. Iestājoties sporta biedrībā, bija nepieciešams iemaksāt biedra naudu, kas aktīviem biedriem bija 2 reihsmarkas, bet pārējiem 3 reihsmarkas gadā. Tā bija neliela summa, ko varēja atļauties tikpat kā visi, jo vidējā alga strādājošiem bija 100–150 reihsmarkas mēnesī.

Realitātē daudzas sporta biedrības izrādījās mazas un neefektīvas, kas liedza tām sekmīgi piedalīties sacensībās. Tāpēc 1942. gada 23. decembrī sportam veltītā kongresā pieņēma lēmumu, ka sporta biedrībās jābūt vismaz 75 biedriem, no kuriem vismaz 25 jābūt aktīviem sportistiem. Lai saglabātu savu statusu, biedrībai bija jāspēj vismaz reizi gadā sarīkot reģiona mēroga sacīkstes.²⁸

Sporta biedrību organizētajās lielākajās sacensībās gandrīz vienmēr piedalījās arī okupācijas varas pārstāvji, kuri šos pasākumus uzskatīja par labu vietu nacistiskajai propagandai. Sporta pasākumi vienmēr sākās ar uzrunām, kas slavināja nacistisko Vāciju. Gan vāciešu, gan vietējo runasvīru teiktās runas regulāri atreferēja avīzes. Tā kā 1942. gadā notika 1200 sacensības 27 sporta veidos,²⁹ tas bija

vērā ņemams propagandas veids. Tomēr tas bija arī sporta dzīves zināms panākums, jo šie daudzie pasākumi bija sarīkoti, neskatoties uz civiliedzīvotājiem noteiktajiem pārvietošanās ierobežojumiem.

Paralēli un neatkarīgi no sporta biedrībām sporta sacensības rīkoja arī organizācija “Atpūta un dzīvotprieks”, kas pakļāvās Arod-biedrību centrālajai savienībai³⁰ un bija pilnībā atkarīga no vācu ierēdņiem. Sporta pasākumus organizēja savienības sporta biedrība “Auseklis”. “Atpūtas un dzīvotprieka” interešu lokā sports gan neieņēma centrālu lomu.

SPORTISTI UN RISINĀMĀS PROBLĒMAS

1941. gada vasarā, apzinot Latvijas teritorijā palikušos sportistus, trenerus, organizatorus, nācās secināt, ka daudzi no viņiem padomju okupācijas periodā ir apcietināti un izsūtīti uz Sibīriju. Reti bija gadījumi, kad ziņu avīzē, ka kāds, visticamāk, ir aizvests, varēja atsaukt, kā tas bija Latvijas slavenākā soļotāja Jāņa Daliņa gadījumā 1941. gada jūlijā. Palikušie sportisti 1941. gada vasarā un rudenī labprāt iesaistījās sporta aktivitātēs. Sports baudīja lielu sabiedrības piekrišanu kā viens no veidiem, lai nedomātu par kara laika problēmām.

Tāpēc nav pārsteigums, ka, neskatoties uz kara laika grūtībām, entuziastu skaits, kas bija gatavi iesaistīties sporta biedrībās, bija pietiekami liels un sasniedza 10 000 cilvēku.³¹ Šis skaits tomēr nav pilnībā drošs, jo daudzi sportisti bija iesaistīti vairākos sporta veidos un pastāvēja reāla iespēja, ka sportistus ieskaitīja vairākas reizes. No biedrībās esošajiem tikai aptuveni puse bija aktīvi sportisti. Pārējie piedalījās tikai atsevišķos pasākumos, lielākoties komandu spēlēs, kā futbols un basketbols, kas no komandu spēlēm jau pirmskara laikā baudīja vislielāko piekrišanu sabiedrībā. Piemēram, futbolā bija iesaistīts apmēram tūkstotis spēlētāju, no kuriem puse dzīvoja Rīgā. Atsevišķi sporta apskatos tika uzsvērts, ka biedrībās ir tūkstotis sieviešu.

Tā kā daudzi Latvijas iedzīvotāji iesaistījās dažādās militārās struktūrās, iespējas nodarboties ar sportu bija apgrūtinātas (par to sk. tālāk), jau 1942. gada pavasarī Fiziskās kultūras un sporta apvienība pieņēma lēmumu aktīvāk sporta notikumos iesaistīt skolē-

nus. Mēģinājumi praksē beidzās neveiksmīgi, jo skolēniem par pienākumu bija uzlikts iesaistīties vasaras darbos laukos kā izpalīgiem. Turklāt mācību iestādes šo ideju neatbalstīja, uzskatot, ka galvenais tomēr ir mācību sasniegumi. Pretrunas daļēji atrisināja 1942. gada decembrī, vienojoties, ka skolu sporta nodarbības notiks sporta biedrību telpās, aizliedzot skolām ietekmēt skolēnu vēlmi iesaistīties sporta biedrībās.³² Uzsvars uz jauniešu piedalīšanos sporta dzīvē tika likts sevišķi pēc tam, kad 1943. gadā lielu daļu vīriešu mobilizēja. Rezultātā līdz 1944. gada vidum sporta biedrībās bija iesaistīti vairāk nekā 5000 jauniešu.³³

Jau 1943. gada pavasarī sportistu mobilizācija bija smags pārbaudījums arī sporta dzīves organizatoriem. Piemēram, 1943. gadā desmitciņā no 1942. gada panākumiem bagātākajiem vieglatlētiem piedalījās tikai viens – Udo Šponbergs (bieži presē arī Sponbergs). Cits piemērs – 1944. gada martā boksa sacīkstēs smagsvarā Albīns Meilis kļuva par uzvarētāju tikai tāpēc, ka bija palicis vienīgais savā svara grupā.³⁴ Līdzīga situācija bija visos sporta veidos, kad sacensībās vairs neredzēja iepriekšējā gada uzvarētājus. 1943. gada martā tika iesaukts arī sporta dzīves vadītājs R. Plūme, kuram gan bija jāturpina sporta dzīves organizēšanas un popularizēšanas darbs.

Mobilizācija bija iemesls pastiprināti popularizēt sportu sievietes vidū. Raksturīgs piemērs ir 1944. gadā organizētās meistar-sacīkstes vingrošanā Smiltenē, kurā bez sievietēm piedalījās tikai divi sportisti – vīrieši, jo visi pārējie bija jau mobilizēti.³⁵ Tomēr šajā jomā ievērojamu panākumu nebija.

Tā kā no 1942. gada piedalīties sacīkstēs drīkstēja tikai reģistrēti sportisti, bet tie bija lielākoties mobilizēti, sporta biedrības, lai savāktu pilnu grupu, bieži neredzēja citas iespējas, kā uz sacīkstēm sūtīt neregistrētus sportistus. Šāda veida pārkāpumus gan sodīja ar naudas sodu, tomēr tā bija plaša prakse.³⁶ Sevišķi šajā ziņā izcēlās Jelgavas sporta biedrība, kura šādi rikojās samērā regulāri.³⁷

Okupācijas vara 1943. gadā mēģināja aktivizēt sporta dzīvi, sūtot 32 vadošus sporta biedrību vadītājus divu nedēļu kursus Vācijā. Viņiem bija jāiepazīst Vācijas sporta dzīve un jāmacās organizēt sporta pasākumus, kas praksē nozīmēja vien to, ka viņiem bija pastiprināti jāapgūst nacionālsociālisma ideoloģijas pamati. Grupu vadīja Ventspils sporta biedrības “Spars” vadītājs Nikolajs Fricsons.

Jau Vācijā tai pievienojās arī R. Plūme un J. Daliņš. Šādi kursi gan nekādu praktisku labumu nedeva, jo sporta dzīves nosacījumi Latvijā nebija mainījušies.

Arī pirms Otrā pasaules kara sporta dzīve bija saistīta ar dažādām grūtībām, bet kara laikā daudzas problēmas izrādījās tikpat kā neatrisināmas. Šeit minēsim tikai dažas, kas visvairāk iespaidoja sporta dzīvi, – pārvietošanās ierobežojumi, telpu un inventāra trūkums.

Pirmā nopietnā problēma bija vācu okupācijas varas ieviestie pārvietošanās ierobežojumi, kas bieži būtiski kavēja sportistu ierašanos sacensību vietā, sevišķi, ja tā atradās vairāku desmitu kilometru attālumā. Vienīgais reāli funkcionējošais transporta veids bija dzelzceļš, kura izmantošanai bija nepieciešama speciāla novada komisāra atļauja, kurā bija norādīts gan datums, gan ceļamērķis. Civiliedzīvotāju pārvadāšanu veica arī tās retās autobusu līnijas, kas bija atsākušas darbu 1941. gada beigās, taču autobusu satiksme bija nepastāvīga un atkarīga gan no rezerves daļu, sevišķi riepu, pieejamības, gan no izdalītās degvielas apjoma un citiem faktoriem. 1942. gada sākumā autobusi nekursēja arī milzīgā aukstuma dēļ, jo attiecīgu smērvielu tikpat kā nebija. Pat relatīvi vismierīgākajā 1943. gadā bieži bija gadījumi, kad nevis daži, bet pat desmiti sportistu nenokļuva sacensību vietās. Piemēram, 1943. gada vingrošanas meistarsacīkstēs, kurās bija pieteikti 155 sportisti, vairāki desmiti nevarēja ierasties trūkstošo transportlīdzekļu dēļ.³⁸ Tādēļ nav pārsteidzoši, ka sporta biedrības 1943. gadā mudināja lielāku uzmanību veltīt tādiem sporta veidiem, kas nebūtu komandas sports (futbols, basketbols, volejbols). Rezultātā sporta biedrības vairāk pievērsās vieglatlētikai, vasaras laikā ūdenssportam, ko varēja organizēt ezeros, utt.³⁹

Nākamā lielākā problēma bija telpu trūkums, jo daudzas sporta zāles un vingrotavas vācu karaspēks bija rekvizējis savām vajadzībām, līdzīgi kā tas bija noticis arī ar skolu ēkām, slimnīcu korpusiem utt. Sporta laukumi bieži bija pārvērsti par zirgu staļļiem, noliktavām (LSB un ASK Rīgā, Daugavpils sporta stadions u.c.) un kazarmām (Sporta nams, Vingrošanas telpas Rīgā, Vingrotāju ielā Nr. 1). Tādēļ treniņi siltākā laikā pēc iespējas notika ārpus telpām. Savukārt ziemā treniņiem izmantoja tās sporta zāles, kas nebija rekvizētas un kuras parasti bija mazākas. Mazās zāles nebija pie-

mērotas futbolam, basketbolam un volejbolam, lai kvalitatīvi sagatavotos spēlēm. Tomēr arī šīs iespējas 1943. gada otrajā pusē strauji saruka, jo vērmahts sakarā ar frontes līnijas pārvietošanos pieprasīja arvien jaunas un jaunas telpas, līdz 1944. gada sākumā treniņu iespējas telpās, sevišķi provincē, bija samazinājušās līdz minimumam.⁴⁰ Turklāt jau 1941./1942. gada ziemā iezīmējās vēl viena problēma – telpu apkure. Tā bija smaga problēma gandrīz visās lielākajās Latvijas pilsētās, jo esošos malkas krājumus bija izmantojis vērmahts. Jau civiliedzīvotājiem ļoti trūka malkas dzīvokļu apkurei, bet malkas sporta zāļu apkurei nebija tikpat kā nemaz. Situācija nemainījās arī turpmākajos gados, jo malkas sagādi apgrūtināja gan transportēšanas iespējas, gan darbaspēka trūkums. Telpās faktiski vienīgais komandu sporta veids, ko 1942./1943. gada ziemā rosīgi spēlēja, bija basketbols, kas sevišķi bija iecienīts Rīgā un Liepājā.

Tajos veiksmīgajos gadījumos, kad vērmahts nebija rekvizējis telpas, sporta biedrībām nācās risināt ar inventāra trūkumu saistītās problēmas. 1941. gada vasarā daudz kas no inventāra izrādījās pazudis, un to aizvietot ar jauniem sporta rīkiem biedrībām bija ārkārtīgi sarežģīti un bieži pat neiespējami. Tādēļ avīzēs tika regulāri publicēti uzaicinājumi iedzīvotājiem nodot viņu rīcībā esošos sporta rīkus biedrībām. Tādi gadījumi patiešām arī bija, tomēr to nebija daudz, un tas nekādi nespēja atrisināt situāciju.

Kara laika realitāte bija tāda, ka visu, kas kaut kādā veidā varēja noderēt armijai, okupācijas vara konfiscēja, kā tas bija, piemēram, gadījumā ar slēpēm. Vācijas sporta dzīves vadītājs 1942. gada janvārī⁴¹ aicināja iedzīvotājus nodot visas slēpes vērmahta rīcībā. Šo uzaicinājumu attiecināja arī uz Latviju, un sporta biedrībām faktiski spiestā kārtā bija jāziedo slēpes vācu armijai. Rezultātā slēpošanas sacīkstes no 1942. gada janvāra vairs nebija paredzētas.

Faktiski visu kara laiku sportistiem bija jāmēģina iztikt ar uz vietas esošo inventāru vai arī jāseko avīžu slejās atrodamajām pamācībām, kā izveidot sporta rīkus no dažādiem materiāliem. Piemēram, vingrošanas “āzi” ieteica veidot no aptēsta koka bluķa, piesitot tam četras kājas un polsterējumam izmantojot paštaisītu salmu pinumu. Lodi, kas bija paredzēta mešanai tālumā, ieteica aizvietot ar piemērotiem akmeņiem. Sporta bumbas vajadzēja

gatavot no cūku pūšļiem, rokas bumbas vietā ieteica lietot maisiņu ar zāģu skaidām utt. Tikpat kā visu sporta inventāru vajadzēja prast izgatavot pašiem.

Padomi tika doti, no mūsdienu viedokļa, pat ļoti apšaubāmos gadījumos. Piemēram, ieteikums hokejam nepieciešamās kaučuka ripas vietā izmantot ripas no ozola, bērza vai vislabāk no oša vēl bija saprotams, bet citādāk bija ar slidām. Slidu trūkumu vispirms mēģināja atrisināt, vēršoties pie bijušajiem sportistiem, bet, kad tas izrādījās neefektīvs priekšlikums, avīzēs piedāvāja tās izgatavot pašiem “vaļas brīžos”, metāla daļu vietā izmantojot zāģa vai izkopts gabalus.⁴² Hokejists Haralds Norītis atceras: “Inventārs galvenokārt bija tas, kas bija saglabājies no pirmskara laikiem. Nūjas [tika gatavotas] ar draugu, kuri bija galdnieki, palīdzību. Parasti no divām daļām saliktas un lūza diezgan ātri. Slidas, protams, bija visiem no pirmskara laikiem. Par jaunu inventāru nebija ko sapņot. U.S. otrai komandai krekli, kaut kā [tika sameklēti] ar Roberta Plūmes gādību, kuram bija labi sakari ar rūpniekiem.”⁴³

Visu kara laiku daudzi sporta veidi nīkuļoja, jo trūka daudzu lietu. Šķiet, visgrūtāk klājās smagatlētikai, jo, neskatoties uz jaunu sportistu piesaisti, sakarā ar mobilizāciju tie arvien bija jāmeklē no jauna. Turklāt šie sporta veidi prasīja no atlētiem regulārus treniņus un sabalansētu pārtiku, kas kara laikā bija nepiepildāms sapnis.

Atsevišķos gadījumos pie inventāra mēģināja tikt ne visai leģālā veidā, kā to darīja Valmieras sporta biedrības vadītājs J. Daliņš: “Gaujmalā ganījās prāvs ganāmpulks, un aizgaldā kvieca sivēni. Liekas, daļa no šīs “dzīvās naudas” aizgāja Valmieras sporta biedrības vajadzībām. Protams, Daliņš par to nevienam nestāstīja, bet vienmēr no Rīgas braucieniem pārveda jaunus sporta rīkus, piederumus, apavus un tērpus, kādi kara gados par okupācijas markām nekur nebija nopērkami.”⁴⁴

Sporta dzīves vadītāji jau 1942. gadā lielāku uzsvāru lika uz tiem sporta veidiem, kas neprasīja īpašus rīkus, kā, piemēram, meža skrējieniem, peldēšanu utt.⁴⁵ Tika ieteikts rīkot meža skrējienus ar šķēršļiem, izmantojot apkārtējās vides dabiskos šķēršļus, tos tikai pielāgojot sacensībām. Šādus meža skrējienus Latvijā praktizēja jau 30. gadu beigās kā karavīru treniņa sastāvdaļu.

SACENSĪBAS UN REKORDI

Lokāla rakstura sacensības dažādos sporta veidos notika jau 1941. gada augustā. Piemēram, peldēšanā pirmās sacensības notika 30.–31. augustā Ķīšežera peldētavā. Neskatoties uz vēso laiku, tika laboti seši rekordi, no tiem trijus laboja jaunās paaudzes peldētājs Ziedonis Cūkainis attiecīgi 100 m, 200 m un 400 m distrancē.⁴⁶

1941. gada nogalē notika vairāk vai mazāk spontāni organizētas sacensības, Latvijas mēroga sacīkstes netika rīkotas, jo vēl trūka atbilstošu vadošu sporta struktūru. Vienas no plašāk apmeklētajām sacensībām 1941. gada otrajā pusē no 5. septembra līdz 9. novembrim bija futbolā. Pirmajā lielākajā futbola turnīrā piedalījās deviņas komandas, no kurām trīs komplektējās no vācu karavīriem. Turnīra izšķirošās spēles norisa slapja sniega un lietus apstākļos, kā rezultātā ASK laukums Rīgā pārvērtās dubļos. Uzvarētāji bija “Bekona Eksports”, pārspējot ar 6:1 vācu karavīru vienību. Otrajā vietā kopvērtējumā ierindojās “Spars”, kam sekoja “Vācu karavīru 1. vienība”, “Daugavieši” un “VEF”.⁴⁷

Futbols bija viena no populārākajām spēlēm arī nākamajos gados. 1942. gada pavasara zibesturnīrā piedalījās jau 14 latviešu un sešas vācu komandas. Spraiģā cīņā uzvarēja “Daugavieši”, kas bija vienīgā komanda, kurai bija profesionāls treneris Kārlis Upenieks.⁴⁸ Tā paša gada nogalē Latvijas meistarsacīkstēs “Daugavieši” palika pēdējie, iespējams, tāpēc, ka vairākus futbolistus vācu okupācijas vara bija apcietinājusi. Šoreiz panākumus guva “Rīgas Sporta klubs”, kas oktobrī atjaunoja veco nosaukumu “ASK”, atstājot aiz sevis Liepājas “Olimpiju” un “Rīgas futbola klubu”. Uzvaru “ASK” guva arī 1943. gadā. Iespējams, svarīgākais notikums 1942. gadā bija 3. augustā norisusi Rīgas izlases spēle pret Tallinas izlasi, ko nozīmības ziņā pielīdzināja valstu sacīkstēm, jo lietot valstu nosaukumus bija aizliegts. Rīdzinieki guva pārliciecināšu uzvaru ar 4:0. 1943. gadā ievērojamākā spēle ir notikusi oktobrī, kad rīdzinieki ar 3:1 uzvarēja spēcīgo Kēnigsbergas izlasi. Spēli vēroja ap 15 tūkstošiem skatītāju.

Kara laiks prasīja arī upurus aiz frontes. 1942. gada 3. maijā VEF stadionā Rīgā, pārvietojot munīciju, tā eksplodēja un gāja bojā trīs VEF futbolisti.

Vēl īsi par basketbolu. 1941. gada 10. septembrī sākās basketbola turnīrs, kurā vienība "Pieci" bija labākā. Sevišķi basketbolā lielas problēmas raisīja telpu trūkums, kas ļāva sarīkot pirmās basketbola sacīkstes vien 1942. gada janvāra sākumā. Basketbols lielu piekrišanu Latvijā baudīja visu kara laiku, tomēr lielākais sportistu skaits bija Rīgā un Liepājā. Turklāt Liepājā bija veselas septiņas sieviešu basketbola komandas. Treniņu iespējas, savstarpēja konkurence bija iemesls tam, ka 1944. gadā Liepājas basketbolistes spēja kļūt par Latvijas basketbola meistarvienību.⁴⁹

Ziemas sporta veidos 1941./1942. gada mijā sacīkšu skaits bija krietni mazāks nekā pirmskara laikā. Trūka jau minētās slēpes, slidas un cita inventāra, kā arī no 1942. gada janvāra lielā sala dēļ tikpat kā apstājās civilā satiksme. Tomēr tā izvērtās par vienīgo sezonu, kurā ziemas sporta veidos tika sarīkotas vairākas sacensības. No ievērojamākām jāmin 1942. gada janvārī sākušās Latvijas meistersacīkstes hokejā, kurās piedalījās četras komandas. Februārī notika Rīgas meistersacīkstes, kurās piedalījās jau piecas hokeja komandas. 7.–8. februārī norisa t.s. "Atbrīvoto latviešu pirmie ziemas sporta svētki", kuros savu varēšanu rādīja arī ātrslidotāji, daiļslidotāji u.c.⁵⁰

Nākamās sezonas ziemas sporta veidiem izrādījās maz piemērotas, jo sniega sega visur neizveidojās. 1942./1943. gada ziemā silts laiks pieturējās līdz pat 1943. gada janvāra beigām. Turklāt islaicīgos aukstuma viļņus nomainīja siltākas nedēļas, kas neļāva organizēt atbilstošas sacensības. Hokejā, piemēram, meistersacīkstes šī iemesla dēļ tā arī netika pabeigtas. Kvalitatīvas slēpošanas sacensības nebija iespējamās ne vien slēpju, bet arī zābaku trūkuma dēļ. Slidošana vispār bija atstāta novārtā. Piemēram, Liepājā nebija ne slidotāju, ne sacensību.⁵¹ Līdzīga situācija bija arī 1943./1944. gada ziemā,⁵² kad sezona bija vēl nelabvēlīgāka ziemas sporta veidiem, jo daudzos sporta veidos neizdevās noorganizēt nevienu sacensību. Piemēram, Latgalē bija tikai viena slēpošanas sacensība ar 26 dalībniekiem. Tikai atsevišķās disciplīnās, kā ātrslidošana, bija izdevies noorganizēt vairākas, precīzāk – divas sacīkstes.

Jau 1942. gadā nācās risināt sacensību organizēšanas vietas problēmas. Tikai dažās mazpilsētās sporta biedrībām bija iespēja organizēt sacensības sporta laukumos, tomēr bieži tās tika rīkotas pilsētas centrā.⁵³ Viegļāk klājās tiem sporta veidiem, kam nevajadzēja speciāli ierīkottus laukumus, piemēram, peldēšanai.

1942. gada 31. augustā – 1. septembrī Ķīšezerā notika Latvijas meistarsacīkstes peldēšanā. Lai gan sacensības nebija plaši apmeklētas ražas novākšanas darbu dēļ, tajās tika fiksēti vairāki rekordi, ko uzstādīja Ēriks Kazaks, Tatjana Plūme un citi. Nākamajās Latvijas meistarsacīkstēs 1943. gada 21.–22. augustā Balasta dambja peldētavā bija pieteikušies ap 80 peldētāju, turklāt 25 bija no provinces. Sportisti spēja labot desmit jaunus Latvijas rekordus, piemēram, Tāivaldis Ozolcelms (2), T. Plūme (3) utt.⁵⁴

1943. gadā notika salīdzinoši daudzas sporta sacensības. Sevišķi vasarā daudzviet Latvijas teritorijā norisa dažādas sporta spēles. Vienas no nozīmīgākajām bija Zemgales novada sporta dienas Jelgavā, kas spēja pulcēt vairāk nekā 6000 skatītāju,⁵⁵ kas uz vispārējā fona bija ievērojams skaitlis, jo par lielu skatītāju pulku tika uzskatīts jau 2000 skatītāju. Sacīkstes bija noorganizētas vieglatlētikā, futbolā, peldēšanā un airēšanā.

1943. gadā savu piecpadsmitgadi atzīmēja viena no ievērojamākām sporta biedrībām – “Universitātes Sports”.⁵⁶ Airēšanā, hokejā, slēpošanā, basketbolā un citos sporta veidos “Universitātes Sports” bija izcilākā sporta apvienība. Tieši pateicoties šai biedrībai, 1938. gadā universitātē kā obligātu mācību priekšmetu ieviesa vingrošanu.

1942.–1943. gadā pēc brīvprātības principa bija noorganizētas Latvijas meistarsacīkstes aptuveni 20 sporta veidos.⁵⁷ Kara laikā, neskatoties uz visām minētajām grūtībām, latviešu sportistiem tomēr izdevās uzstādīt arī vairākus Latvijas rekordus. Piemēram, 1942. gadā tika laboti 14, bet 1943. gadā – pieci Latvijas rekordi vieglatlētikā.⁵⁸ 1943. gadā tika laboti kopumā 20 Latvijas rekordi.⁵⁹ Labs piemērs ir Udo Šponberga 1942. gada sniegums 110 m barjerskrējienā – 16,3 sekundes, kas tobrīd bija Latvijas oficiālais rekords.⁶⁰ Viens no izcilākajiem sasniegumiem bija Jāņa Stendzenieka gūtais pasaules līmeņa rezultāts šķēpmešanā 1943. gada 15. maijā. “Daugaviešu” organizētajās sacensībās viņa raidītais šķēps aizlidoja 70,80 metrus, kas bija augstākais sniegums Eiropas un pasaules mērogā līdz 1943. gada augusta vidum.

Rekordu problemātika tomēr saistīta ar faktu, ka Otrajam pasaules karam beidzoties, “vācu laika” rekordi netika atzīti. Jāatzīst, ka bieži arī pašu sacensību organizācija neatbilda rekordu reģistrācijas noteikumiem.

NOBEIGUMS UN SECINĀJUMI

1944. gada pavasaris jau skaidri iezīmēja jauno situāciju frontē, kura neapturami tuvojās Latvijai. Sporta dzīve pamira, un arī sportistiem nācās visu uzmanību veltīt prozaiskākām lietām, kā pārtikas sagādei. Bieži sportisti devās treniņos ārpus pilsētas, un nevienu nespēja pārsteigt fakts, ka atgriežoties viņiem līdzī bija “balasts” jeb laukos sameklēti un “sarunāti” produkti.⁶¹ Situācijā, ka pārtika jāgādā pašu spēkiem, atradās lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju, jo noteiktās pārtikas normas netika uzskatītas par pietiekamām nevienā sabiedrības grupā.

Tomēr vēl 1944. gada jūlijā sporta dzīves vadītāji mēģināja saglabāt kādu ikdienas dzīves šķitumu. Notika pat sporta spēļu plānošanas darbs. Šos plānus pārtrauca 1944. gada 7. augustā sporta dzīves vadītāja R. Plūmes teiktā uzruna sporta dzīves vadītājiem. Tajā viņš pieminēja 1935. gadā Ženēvā notikušās Eiropas meistar-sacīkstes basketbolā, kurās Latvija ieguva pirmo vietu. R. Plūme norādīja, ka viens no basketbolistiem jau ir kritis frontē (Visvaldis Melderis) un sakarā ar frontes tuvošanos tiek atceltas visas sacensības, jo sarīkot tās vairs nav iespējams sakarā ar sportistu iesaukšanu militārajā dienestā.⁶² Tas faktiski nozīmēja arī centrāli organizētās sporta dzīves apstāšanos.

Karadarbības rezultātā sporta dzīve 1941. gada vasaras vidū apstājās un atjaunoties sāka vien jūlija beigās. Attieksme pret sportu nacistiskajai Vācijai bija mēreni pozitīva, jo sports Vācijā tika uzskatīts par vienu no veidiem, kā sagatavot karavīrus. Latvijas teritorijā sports atjaunojās faktiski uz vietējās iniciatīvas pamata, ko atbalstīja arī vācieši, saskatot sporta sacensībās iespēju zināmā mērā izklaidēt vācu karavīrus.

Jau pirmās plašākās sporta sacensības piesaistīja okupācijas ierēdņu uzmanību ar to, ka šajos pasākumos bija iespējams propagandēt nacistiskās Vācijas ideoloģiju. Lai arī sporta dzīve tika atjaunota, tomēr sporta biedrības saņēma minimālu atbalstu telpu un sporta rīku veidā. Latvijas sabiedrība kara laikā ar interesi sekoja līdzī sporta dzīves notikumiem, iesaistoties dažādos pasākumos, sevišķi 1943. gadā sacīkstes bija plaši apmeklētas. Sākot ar 1943. gadu, daudzi sportisti tika iesaukti armijā, kas veicināja pa-

stiprinātu tiekšanos iesaistīt sporta dzīvē jauniešus un sievietes, kam sakarā ar kara grūtībām bija tikai nosacīti panākumi.

Sporta dzīves organizēšana no okupācijas varas puses atsākās vien 1941. gada beigās un tika pabeigta 1942. gada oktobrī. Visaktīvākais sporta dzīves periods vācu okupācijas laikā bija no 1942. gada vasaras līdz 1943. gada beigām, kad pakāpeniski daudzu grūtību rezultātā sporta dzīve arvien vairāk un vairāk sašaurinājās, līdz 1944. gada vasarā tā apstājās pavisam. Neskatoties uz visām grūtībām, sportisti spēja parādīt izturību un pacietību, uzstādot pat vairākus Latvijas rekordus, kas gan politisku iemeslu dēļ pēckara pasaulē netika atzīti.

ATSAUCES

- ¹ Jānis Kalnačs (2005). *Tēlotāja mākslas dzīve nacistiskās Vācijas okupētajā Latvijā: 1941–1945*. Rīga: Neputns.
- ² Arnolds Klotiņš (red.) (2011). *Mūzika okupācijā: Latvijas mūzikas dzīve un jaunrade, 1940–1945*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.
- ³ Vilis Čika, Gunārs Gubiņš (1970). *Latvijas sporta vēsture 1918–1944*. Vašingtona: Amerikas Latviešu apvienības fiziskās kultūras un sporta birojs.
- ⁴ Ēriks Kehris, Anna Ķīse, Ilgvars Forands (1994). *Latvijas sporta vēsture*. Rīga: [Latvijas izglītības fonds].
- ⁵ Ainis Ulmanis (2010). *Patiesībā bija tā: futbols Latvijā, 1907–2009*. Jūrmala: Lielupes izdevniecība; Ainis Ulmanis (1998). *Melnās ripas bruņinieki: Latvijas hokeja vēsture*. Rīga: Latvijas Hokeja federācija.
- ⁶ Andris Staģis (2016). *Latvijas vieglatlētikas vēsture 1897–1944*. Rīga: Jumava.
- ⁷ Ilze Jākobsone (sast.) (2015). *Peldējums gadsimta garumā: Peldēšanas sports Latvijā*. Rīga: Latvijas Peldēšanas federācija.
- ⁸ Hans Joachim Teichler (1991). *Internationale Sportpolitik im Dritten Reich*. Schorndorf: Karl Hofmann Verlag, S. 269.
- ⁹ Lagebericht. Betr.: Jugendarbeit im Generalbezirk Lettland. 15.02.1943. *Bundesarchiv zu Berlin* (turpmāk: BA-B), R-91-Mitau f., 7. l.
- ¹⁰ Jānis Freimanis (1995). *Ar naidu sirdī*. Rīga: Pētergailis; Juris Zīvers (2011). *Kā mēs pārdzīvojām “visinteresantāko” laikmetu vēsturē: Otrais pasaules karš un manas paaudzes likteņgaitas*. Rīga: Vesta LK; Gunārs Gubiņš (papildraksts) (1986). *Jānis Daliņš: sportists, patriots, Tēvzemes balvas laureāts*. Melnburna: Jāņa Daliņa piemiņas fonds; u.c.
- ¹¹ Latvijas sporta savienības un tanīs ietilpstošās biedrības. *Fiziskā Kultūra un Sports*, 01.11.1939. Minot sporta biedrības, pieskaitītas tika arī aptuveni 214 medību sporta biedrības.
- ¹² Arī vācu sporta biedrības likvidējas. *Jaunākas Ziņas*, 11.10.1939.

- ¹³ Noslēdzies pirmais posms mūsu sporta atjaunošanā. *Tēvija*, 31.12.1941.
- ¹⁴ Gebietskommissar Mitau an den Herrn Generalkommissar, 14.11.1941. *BA-B*, R-91-Mitau f., 6. l.
- ¹⁵ Laslo Kun (1982). *Vseobshchaia istoriia fizicheskoj kul'tury i sporta*. Moskva: Raduga, s. 366–367.
- ¹⁶ G. Saiva. Sporta pasaules kalējs. *Sports*, 12.03.2009.
- ¹⁷ Persönlicher Referent an den Herrn Reichskommissar 20.11.1941. *BA-B*, R-92. f., 198. l.
- ¹⁸ Roberts Plūme (1897–1956) – viņa vislielākie panākumi bija tieši sporta dzīves organizēšanā un vadīšanā. Latvijas Basketbola savienības priekšsēdis (1925–1935), Latvijas Ziemas sporta savienības dibinātājs un valdes loceklis (1922–1939), priekšsēdis (1930–1939), Latvijas Olimpiskās komitejas un Latvijas Sporta organizāciju priekšsēdis (1933–1934), Starptautiskās studentu konfederācijas prezidents (1936–1940) utt.
- ¹⁹ Rikojums par Latviešu fiziskās kultūras un sporta apvienību un latviešu tautas sporta darbību. *Rikojumu Vēstnesis*, 17.03.1942.
- ²⁰ Konstatēt precīzu biedrības atjaunošanas datumu ir sarežģīti, jo biedrības bieži darbību atsāka, sanākot kopā vairākiem bijušajiem biedriem, to īpaši neatzīmējot. Šajā gadījumā biedrība minēta presē pirmo reizi.
- ²¹ Iecelti vadītāji provinces sporta biedrībām. *Tēvija*, 29.08.1941.
- ²² Turpat.
- ²³ Dibinās jaunas latviešu sporta biedrības. *Sporta Pasaule*, 22.12.1941.
- ²⁴ Latviešu sporta gads. *Daugavas Vanagi*, 08.01.1943.
- ²⁵ Apbalvojumu mūsu sportistiem. *Sporta Pasaule*, 03.01.1944.
- ²⁶ Sporta rosme. *Sporta Pasaule*, 27.03.1944.
- ²⁷ Apstiprināti sporta biedrību statūti. *Tēvija*, 08.10.1942.
- ²⁸ Jauni norādījumu sporta dzīvē. *Ventas Balss*, 23.12.1942.
- ²⁹ Latviešu sporta gads. *Daugavas Vanagi*, 08.01.1943.
- ³⁰ “Atpūta un dzīvesprieks” viena darbības gada pārskats. *Jēkabpils Vēstnesis*, 16.07.1942.
- ³¹ Latviešu sporta gads. *Daugavas Vanagi*, 08.01.1943.
- ³² Jauni norādījumi sporta dzīvei. *Ventas Balss*, 23.12.1942.
- ³³ Latvju sporta ceļš. Sporta vadītāja Roberta Plūmes uzruna sporta darbinieku 3. sanāsmē. *Sporta Pasaule*, 24.04.1944.
- ³⁴ Boksā šogad atkal tikai septiņi meistari. *Sporta Pasaule*, 27.03.1944.
- ³⁵ Sporta dzīve Smiltenē. *Smiltenietis*, 28.01.1944.
- ³⁶ Turpat.
- ³⁷ Kas īsti notiek ar Jelgavas sportu? *Sporta Pasaule*, 17.07.1944.
- ³⁸ Lilisone un Sponbergs – Latvijas meistari vingrošanā. *Sporta Pasaule*, 07.02.1944.
- ³⁹ Sporta vadītājs R. Plūme Talsos. *Talsu Vārds*, 17.06.1943.
- ⁴⁰ Lilisone un Sponbergs – Latvijas meistari vingrošanā. *Sporta Pasaule*, 07.02.1944.
- ⁴¹ Jaunavas – sportistes. *Talsu Vārds*, 15.01.1942.

- ⁴² Kā pārvarēt sporta rīku sagādes grūtības? *Daugavas Vēstnesis*, 21.01.1943.
- ⁴³ Autora sarakste ar Haraldu Norīti 2016. gada nogalē.
- ⁴⁴ Gubiņš. *Jānis Daliņš: sportists, patriots, Tēvzemes balvas laureāts*, 77. lpp.
- ⁴⁵ Sporta dzīve. *Jēkabpils Vēstnesis*, 28.05.1942.
- ⁴⁶ Jākobsone. *Peldējums gadsimta garumā*, 22. lpp.
- ⁴⁷ Bekona Eksporta futbolistu uzvara turnīrā. *Tēvija*, 10.11.1941.
- ⁴⁸ Ulmanis. *Patiesībā bija tā*, 189. lpp.
- ⁴⁹ Kā Liepājas SB kļuva par Latvijas meistarvienību. *Kurzemes Vārds*, 25.06.1944.
- ⁵⁰ Atbrīvoto latviešu pirmie ziemas sporta svētki. *Sporta Pasaule*, 09.02.1942.
- ⁵¹ Ko Liepājas sportisti dara šīnī ziemā? *Kurzemes Vārds*, 24.01.1943.
- ⁵² Jaunākais sporta dzīvē. *Daugavas Vēstnesis*, 29.03.1944.
- ⁵³ Futbola sezonu ievadot. *Jēkabpils Vēstnesis*, 28.05.1942.
- ⁵⁴ Jākobsone. *Peldējums gadsimta garumā*, 52. lpp.
- ⁵⁵ 6000 skatītāju Zemgales sporta diena Jelgavā. *Sporta Pasaule*, 26.07.1943.
- ⁵⁶ Universitātes Sporta 15 gadi. *Kurzemes Vārds*, 12.03.1943.
- ⁵⁷ Kehris, Ķīse, Forands. *Latvijas sporta vēsture*, 70. lpp.
- ⁵⁸ Staģis. *Latvijas vieglatlētikas vēsture 1897–1944*, 200. lpp.
- ⁵⁹ Pelnīti apbalvojumi mūsu izcilākajiem sporta darbiniekiem un Latvijas rekordistiem. *Sporta Pasaule*, 22.11.1943.
- ⁶⁰ 50 gadi sporta laukumā. *Sporta Pasaule*, 31.01.1944.
- ⁶¹ Kas pašreiz notiek Liepājā. *Sporta Pasaule*, 06.03.1944.
- ⁶² Mums jāseko labākajiem piemēriem un jāiet to dižo vīru pēdās, kuri visu sevi atdevuši cīņai par tēvzemes brīvību. *Sporta Pasaule*, 07.08.1944.

SOME ASPECTS OF CULTURAL LIFE DURING THE OCCUPATION BY NAZI GERMANY: SPORTS

Edvīns Evarts

Dr. hist., researcher, Institute of History of Latvia, University of Latvia.
Scientific interests: everyday life in Latvia during the Second World War.

During the period of occupation by Nazi Germany in Latvia, authorities strictly controlled economic and cultural developments. One of the spheres that was supported to some extent by authorities was sports. In 1941, the main function of sports was entertainment, but at the end of this year the occupation power started to organise sports associations, in order to build the sports life. Youth involvement in sports life, however, was an ideology of National Socialism.

It was only starting with the second half of the 1930s that the Latvian sporting life was gradually organised on the national level, based on funding.

Therefore, even at the beginning of July 1941, the sports life was resumed only in places where there were enough enthusiasts who could organise it, notwithstanding the difficulties.

Key words: the Second World War, Latvia, cultural life, sports.

Summary

As a result of the outbreak of the Russo–German war, the sporting activities in Latvia were interrupted and were not resumed for at least a month. The first officially registered sporting events were organised by the end of July 1941. The Nazi occupying authorities had a moderately positive attitude towards sporting in general, as a way to train and prepare the future conscripts. Still, throughout the former territory of the Republic of Latvia, amateur sporting was restored only thanks to the support provided by the local Latvian authorities. German civilian and military authorities viewed local sporting as free entertainment for the troops.

The very first sports competition was viewed by Nazi officials as an opportunity for spreading their propaganda. Along with experiencing no noticeable obstacles to organisation of their activities, teams and associations representing different kinds of sports received next-to-no material support or rights to use former training facilities. Due to rationing, no sports goods were available in stores. Starting from early 1943, many amateur and professional athletes were forcibly conscripted to the German armed forces. An attempt to replace them with junior and women's teams was unsuccessful.

The restoration of sports life on a national scale was a long process that took more than a year and was completed only by October 1942. The period from the summer of 1942 till October 1943 was the time of the most active sporting life in the Nazi-occupied Latvia. Since the end of 1943, there was a breakdown of sporting activities and by the summer of 1944 all of that was over. Despite the difficulties many athletes were able to show excellent results and some even broke the national records. Sadly, their achievements never received proper honours.